

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ CULTURĂ, CIVILIZAȚIE, ISTORIE

MONUMENTE RENASCENTISTE, BAROCE ȘI NEOCLASICE
DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A
TRANSILVANIEI

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. Nicolae Sabău

Doctorand:

Mihály Melinda

Cluj-Napoca

2013

CUPRINS

Introducere	4
Istoricul cercetării	7
Istoricul cercetării instituției și a lapidariului medieval și premodern	7
Istoricul cercetării monumentelor renascentiste, baroce și neoclasiche din colecțiile MNIT	12
Istoricul lapidariului	23
<u>Antecedentele înființării Societății Muzeului Ardelean (1842-1859)</u>	24
Organizarea	24
Donațiile fondatoare	26
<u>Perioada contelui Imre Mikó (1859-1862)</u>	27
Înființarea Societății Muzeului Ardelean (1859)	27
Colecțiile de bază ale Societății Muzeului Ardelean	28
<u>Perioada profesorului Henrik Finály (1862-1898)</u>	28
Activitatea lui Henrik Finály	28
Expoziția din vila Mikó (str. Mikó, azi Clinicilor)	31
Mutarea colecțiilor în clădirea Guberniului (1867, 1871)	31
Înființarea Universității Franz Iosef și relația acestuia cu Societatea Muzeului Ardelean (1872)	32
Achizițiile perioadei Finály, importanța arhitectului Lajos Pákei în acest proces	33
<u>Perioada profesorului Béla Pósta (1898-1919)</u>	34
Personalitatea lui Pósta, probleme organizatorice și politica de	

achiziție	34
Expoziția din anul 1903 (str. Lupului, azi M. Kogălniceanu nr. 1.)	38
Constituirea colecției copiilor în ghips; copiile pieselor medievale	41
Expoziția din anul 1913 (str. Bastionului, azi C. Daicoviciu)	43
Primul război mondial, sfârșitul perioadei Pósta	46
Achizițiile perioadei Pósta	47
<u>Perioada interbelică (1918-1939) .....</u>	<u>57</u>
Preluarea Societății de către statul român; perioada directorului D. M. Teodorescu; înființarea Institutului de Arheologie și Numismatică (1919-1929)	57
Perioada directorului Emil Panaitescu (1929-1940), înființarea Institutului de Studii Clasice și a Muzeului de Antichități (1929) .	58
Unificarea colecțiilor în clădirea de pe str. Gherescu (1926), noile expoziții (1933)	59
Achizițiile lapidariului în perioada interbelică	60
<u>Perioada 1940-1944 .....</u>	<u>62</u>
Activitatea directorului Márton Roska	62
Achizițiile din perioada directorului Roska	65
<u>De la sfârșitul celui de-al doilea război mondial până la desființarea Societății Muzeului Ardelean (1945-1950) .....</u>	<u>66</u>
Reorganizarea lapidariului medieval și premodern (1945-1946)	68
<u>Perioada socialistă (1950-1989), Muzeul de Istorie din Cluj .....</u>	<u>68</u>
Înființarea Muzeului de Istorie din Cluj (1963)	69
Transferul pieselor Muzeului de Istorie din Cluj către Muzeul de Istorie a Republicii Socialiste din România (1970-1974)	70
Achizițiile perioadei socialiste	71
<u>Perioada postcomunistă (1990-), Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei</u>	<u>72</u>

Expozițiile de bază ale muzeului	72
Expoziția lapidariului medieval și premodern după 1990	72
Achizițiile lapidariului după 1990	73
Descrierea colecției (sec. XVI-XIX.)	74
<u>Monumente arhitectonice și sculpturale .....</u>	<u>74</u>
Monumente arhitectonice renaștentiste	74
Primele monumente ale renașterii timpurii din Transilvania	79
Arhitectura caselor de locuit din Cluj	85
Clădiri publice renaștentiste din Cluj	120
Clădiri de cult din Cluj	122
Castele și conace renaștentiste din Transilvania	122
Monumente arhitectonice și sculpturi baroce	124
Monumente arhitectonice baroce	124
Statui baroce	129
<u>Monumente funerare .....</u>	<u>140</u>
Monumente funerare renaștentiste	140
Lespezi funerare provenite din edificii de cult	142
Monumentele funerare provenite din Cimitirul Central (Házsongárd)	149
Inscripții funerare provenite din zidurile de fortificare ale orașului Cluj	151
Sarcofage renaștentiste	153
Monumentele funerare baroce și neoclasiche	157
Monumente funerare cu caractere chirilice și turcești	163
Catalog	169

Bibliografie	368
Anexe	390
Lista ilustrațiilor	433
Ilustrații	442

Cuvinte-cheie:

arhitectură, sculptură, monument arhitectonic, monument sculptura, monument funerar, lespede inscripționată, lespede comemorativă, sarcofag, renascentist, baroc, neoclasic, portal, ancadrament de feresatră, șemineu, cheie de boltă, consolă

Rezumat:

Lapidariul medieval și premodern al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei (în continuare MNIT) constituie cea mai valoroasă colecție de acest gen din această regiune, considerată de asemenea una dintre cele mai bogate lapidarii și din spațiul intracarpatic, conținând piese sculpturale din secolele XIII-XIX, provenind din achiziții, donații, demolări și din săpături arheologice sistematice sau de salvare.

Istoricul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei și a colecțiilor acestuia este în strânsă legătură cu cel al Societății Muzeului Ardelean, colecțiile Societății formând baza colecțiilor muzeului de azi. **Societatea Muzeului Ardelean** a fost înființată în anul 1859, împreună cu Muzeul Național al Transilvaniei, muzeul fiind organizat după modelul Muzeului Național Maghiar din Budapesta, compus din diferite tipuri de colecții de bază, Biblioteca, Arhiva, Colecția Numismatică și de Antichități, Pinacoteca, Colecția Etnografică, Colecția de

Minereuri și Colecția Botanică. Începând din 1872, anul înființării Universității „Ferenc József”, toate colecțiile muzeale au fost subordonate Universității, în schimbul unei dotații anuale, cu scopul asigurării funcționării acestora. Colecțiile de bază ale Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei sunt legate așadar de **Colecția Numismatică și de Antichități** a Societății Muzeului Ardelean, care din anul 1919 a fost preluată de către **Institutul de Arheologie și Numismatică** nou-înființat, ce funcționa în mod asemănător în subordinea Universității, denumită în această perioadă Universitatea Ferdinand. În anul 1929 au fost reorganizate instituțiile de cercetare și muzeale ale Universității, fiind astfel înființat **Institutul de Studii Clasice**, colecțiile muzeale fiind preluate acum de **Muzeul de Antichități**. În timpul celui de-al doilea război mondial expozițiile muzeului au fost închise, parțial refugiate în locuri de adăpost, fiind redeschise doar în perioada socialistă, în anul 1963, cu expoziții modificate în spiritul concepției epocii, în cadrul **Muzeului de Istorie din Cluj**, care a primit în 1994 rangul de muzeu național, denumit **Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei**.

În cursul istoriei instituțiilor de mai sus au fost publicate câteva cataloage selective și complete ale colecțiilor acestora, însă valoare și cantitatea lor, în număr de aproximativ 600.000 de piese în momentul de față, nu este în proporție egală cu prelucrarea și publicarea materialului. Lucrarea de față urmărește acest obiectiv, fiind un prim pas în cercetarea fundamentală a unuia dintre cele mai semnificative colecții ale muzeului, lapidariul, conținând azi 560 de monumente medievale, premoderne și moderne.

Din cauza cantității mari a materialului și a timpului aflat la dispoziție am considerat a fi oportună restrângerea temei de cercetare, prelucrând doar monumentele din secelele XVI-XIX, însumând un număr de 301 de piese.

Lucrarea de față este structurată în jurul a cinci capitole: istoricul cercetării monumentelor lapidariului, formarea și evoluția lapidariului, descrierea colecției,

catalogul pieselor și anexele compuse în mare parte din corespondența muzeală păstrată în arhiva MNIT.

Deși am restrâns materialul cercetat la monumentele premoderne și moderne, *istoricul lapidariului* se referă la întreg materialul pentru a oferi o imagine cât mai completă asupra formării, a prezentării și cercetării acestuia.

Descrierea și catalogul colecției sunt structurate în câte două grupuri mari tematice, cel al monumentelor arhitectonice și cele funerare. În cadrul monumentelor arhitectonice piesele sunt grupate stilistic, cuprinzând piese atribuite stilului renascentist și baroc. Monumentele arhitectonice renascentiste, sunt divizate pe unități structurate tematic (*Primele monumente ale renașterii timpurii din Transilvania, Arhitectura caselor de locuit din Cluj, Clădiri publice din Cluj, Clădiri de cult din Cluj și Castele și conace renascentiste din Transilvania*), iar în cadrul acestora topografic, denumirile localităților fiind structurate în ordine alfabetică. În cadrul celor mai mici unități ale structurii, destinate edificiilor monumentele sunt înșirate cronologic. Monumentele baroce sunt structurate tematic în două capitole, acestea fiind *Monumentele arhitectonice și Statuile*, în cadrul acestora monumentele fiind prezentate topografic, denumirile localităților fiind înșirate în ordine alfabetică. În privința monumentelor funerare am considerat oportună o structurare stilistică (renascentiste, baroce, neoclasice), și în cadrul acestora, tipologică, pentru prezentarea în ansamblu a evoluției diferitelor tipuri ale acestora.

Parcurgerea istoricului lapidariului a rezultat prezentarea evoluției, precum a celor mai importante faze ale sporirii, publicării și a expunerii acesteia. Acest parcurs ne-a întărit în convingerea conform căreia una dintre cele mai semnificative perioade ale evoluției colecției este cea legată de numele directorului Béla Pósta. Importanța lui constă în prestabilirea unui program concret în vederea îmbogățirii,

a valorificării și publicării patrimoniului, vizând integrarea muzeului în circuitul marilor muzee ale Europei.

Monumentele arhitectonice renascentiste reprezintă cea mai numeroasă și mai importantă parte a lapidariului, cu diferite tipuri de monumente renascentiste timpurii provenind din edificii laice și de cult ale Transilvaniei, cum este blazonul episcopului Geréb din castelul din Gilău, sau pastoforiul bisericii reformate din Coveș, mare parte a pieselor, o serie de ancadrame de portaluri și de ferestre, șeminee, console, chei de boltă sau baluștrii transportate în lapidar din casele de locuit clujene.

Majoritatea monumentelor renascentiste ale lapidariului sunt produsele atelierelor de pietrărie ale orașului Cluj. Prima atestare documentară a funcționării breslei pietrarilor clujeni este însuși privilegiul breslei, redactat și întărit de către sfatul orășenesc la data de 20 decembrie 1525. În cursul secolelor XVI-XVII aceste ateliere clujene au desfășurat o activitate deosebit de bogată în orașul Cluj, lapicizii clujeni devenind în această perioadă și cei mai căutați meșteri în diferitele construcții transilvănene, solicitați mai cu seamă în construcțiile princiare.

Monumentele și sculpturile baroce ale lapidariului constituie una dintre cele mai eterogene colecții ale lapidariului, fiind alcătuită dintr-o serie de piese de la cele mai reprezentative statui baroce ale Transilvaniei, realizate în atelierelor clujene ale sculpturii baroce, dintre care se remarcă statuile sculptorului Johannes Nachtigall din castelul Bánffy de la Bonțida, până la lespezile comemorative simple clujene și monumentele mai modeste ale barocului transilvănean. Colecția păstrează și câteva statui remarcabile, neatribuite vreunui meșter anume, calitatea acestora încadrându-le între cele mai semnificative piese ale atelierelor clujene ale sculpturii baroce (statuia și capul Sfântului Ioan de Nepomuc și statuia Vir dolorum de la Cluj-Mănăștur, etc.).

Lapidariul păstrează o gamă variată a diferitelor tipuri de pietre tombale renascentiste provenite din mediul protestant și romano-catolic, începând de la simplele inscripții funerare ale cetățenilor orașului Cluj, gravate pe blocurile fasonate ale zidurilor de fortificare, până la diferitele tipuri de lespezi funerare, monumente funerare în formă de sicriu, până la sarcofagele figurative care îi comemorează pe unii membri ai elitei nobiliare transilvănene.

Acest demers este doar un prim pas în prelucrarea acestei colecții. În viitor ne-am propus relevarea acelor monumente care ne-ar putea sprijini în conturarea tipologiei formării acestora.